УДК 81'1:316.7
DOI https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.49.34

# УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У МІЖДИСЦИПЛІНАРНІЙ ПАРАДИГМІ: НАЦІОНАЛЬНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ ВИМІРИ

# UKRAINIAN IDENTITY IN AN INTERDISCIPLINARY PARADIGM: NATIONAL AND CULTURAL DIMENSIONS

**Кобута К.С.,**
*orcid.org/0000-0002-4032-825X*
*асистент кафедри англійської філології, аспірант кафедри англійської філології Карпатського національного університету імені Василя Стефаника*

У статті теоретично обґрунтовано та спроектовано українську ідентичність як комплексну міждисциплінарну категорію, у структурі якої взаємодіють національний і культурний виміри. Актуальність дослідження зумовлена потребою уточнити понятєві межі української ідентичності та сформувати модель, придатну для подальшого лінгвістичного й дискурсивного аналізу поняття в англомовних медійних текстах. Матеріалом дослідження слугують праці із соціальної психології, соціології, філософії, культурології, соціолінгвістики, дискурсології та сучасні українські студії ідентичності. Серед методів поруч з загальнонауковими аналізом та синтезом використано порівняльно-дефініційний та компонентний аналіз, класифікацію і структурно-компонентне моделювання. Встановлено, що національний вимір української ідентичності пов'язаний із нацією, державністю, політичною суб'єктністю, суверенітетом і колективною належністю, тоді як культурний аспект охоплює мову, історичну пам'ять, цінності, символи, традиції та культурну спадщину. Водночас, обґрунтовано, що ці виміри не є взаємовиключними: культурні коди становлять один із ресурсів національної ідентифікації, а національна ідентичність надає культурним значенням політичного й символічного змісту. Запропоновано структурно-компонентну модель української ідентичності, що охоплює національно-політичний, культурно-мовний, історико-меморіальний, реляційно-дискурсивний і динамічно-ціннісний компоненти. У статті окреслено мовні маркери кожного компонента та наголошено на необхідності їх подальшої контекстуальної й корпусно-дискурсивної перевірки. Окремо враховано дискурсивну природу ідентичності, що виявляється через категоризацію *self-other*, належність, визнання та зовнішнє позиціювання. Це дає змогу розмежувати теоретично вмотивовані маркери й їхню фактичну реалізацію в конкретному медійному контексті. Результати формують теоретичне підґрунтя для дослідження репрезентації української ідентичності в англомовному медійному дискурсі XXI століття.

**Ключові слова:** українська ідентичність, національна ідентичність, культурна ідентичність, репрезентація, медійний дискурс, мова, історична пам'ять, лінгвістичні маркери.

The article theoretically substantiates and models Ukrainian identity as a complex interdisciplinary category in whose structure the national and cultural dimensions interact. The relevance of the study is determined by the need to clarify the conceptual boundaries of Ukrainian identity and to develop a model suitable for further linguistic and discourse analysis of the concept in English-language media texts. The research material comprises works in social psychology, sociology, philosophy, cultural studies, sociolinguistics, discourse studies, and contemporary Ukrainian identity studies. Alongside the general scientific methods of analysis and synthesis, the study employs comparative definitional and component analysis, classification, and structural-component modelling. It is established that the national dimension of Ukrainian identity is associated with the nation, statehood, political agency, sovereignty, and collective belonging, whereas the cultural dimension encompasses language, historical memory, values, symbols, traditions, and cultural heritage. At the same time, it is substantiated that these dimensions are not mutually exclusive: cultural codes constitute one of the resources of national identification, while national identity provides cultural meanings with political and symbolic content. A structural-component model of Ukrainian identity is proposed, comprising national-political, cultural-linguistic, historical-memory, relational-discursive, and dynamic-value components. The article outlines the linguistic markers of each component and emphasizes the need for their further contextual and corpus-assisted discourse verification. The discursive nature of identity is considered separately, as it is manifested through the categorization of *self-other*, belonging, recognition, and external positioning. This makes it possible to distinguish theoretically motivated markers from their actual realization in a specific media context. The findings provide a theoretical foundation for studying the representation of Ukrainian identity in twenty-first-century English-language media discourse.

**Key words:** Ukrainian identity, national identity, cultural identity, representation, media discourse, language, historical memory, linguistic markers.

**Постановка проблеми.** Проблема ідентичності належить до тих категорій сучасної гуманітаристики, які втрачають пояснювальну точність у разі їхнього дисциплінарного звуження. Психологічний, соціологічний, культурологічний, політичний і лінгвістичний ракурси не взаємовиключають, а взаємодоповнюють один одного, оскільки ідентичність водночас охоплює самоусвідомлення суб'єкта, належність до спільноти, систему культурних значень, способи соціального позиціювання та мовно-дискурсивні механізми репрезентації. У колективній монографії «Ідентичність: текстуальні виміри» наголошено, що сучасні дослідження охоплюють

транскультурну, національну, етнічну, соціальну, громадянську, психологічну, постколоніальну та інші форми ідентичності, а їхнє осмислення передбачає перетин культурологічних, антропологічних, постколоніальних, лінгвокогнітивних і лінгвопрагматичних підходів [1, с. 5]. Відтак українська ідентичність не може бути редукована ані до формальної громадянської приналежності, ані до сукупності етнокультурних ознак.

Особливої актуальності проблема набуває в умовах російсько-української війни, яка загострила питання колективного самоусвідомлення, культурної тяглості, історичної пам'яті, мови, державної суб'єктності та зовнішньої репрезентації України. У сучасних українських дослідженнях культура і медіа розглядаються як ресурси спротиву й самоусвідомлення, а мова, символіка, традиції, пам'ять, свобода, гідність і політична суб'єктність – як взаємопов'язані чинники оновленої ідентифікаційної моделі [6, с. 23]. У культурологічному прочитанні концепції С. Голла українська ідентичність також постає не завершеною сутністю, а процесом переозначення, що формується в полі історії, репрезентації, влади й деколонізації [3, с. 343]. Попередні лінгвокогнітивні студії українського матеріалу засвідчили продуктивність аналізу ідентичності через мовні, меморіальні та культурні коди в англомовному тексті [2, с. 40].

Водночас термінологічна близькість понять «національна ідентичність», «культурна ідентичність» та «українська ідентичність» нерідко спричиняє їхнє часткове ототожнення. Для подальшого дослідження репрезентації української ідентичності в англомовному медійному дискурсі необхідним є не механічне об'єднання цих понять, а встановлення їхніх структурних зв'язків, зон перетину та специфічних ознак. Саме таке розмежування створює підстави для переходу від широкої міждисциплінарної категорії до системи мовних і дискурсивних маркерів, які можуть бути перевірені на матеріалі англомовних медійних текстів.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Теоретичне підґрунтя сучасних студій ідентичності сформовано в декількох взаємопов'язаних наукових традиціях. У соціальній психології Г. Теджфел розглядає соціальну ідентичність через усвідомлення належності до групи та ціннісно-емоційне значення цієї належності [13, с. 69]. У соціологічній концепції Е. Гідденса самоідентичність передусім пов'язується з рефлексивною здатністю підтримувати послідовний наратив про себе; тяглість ідентичності, таким чином, не зводиться до незмінності рис, а вибудовується через інтерпретацію власної біографії [10, с. 53]. Спільним для цих підходів є перехід від трактування ідентичності як внутрішньої властивості суб'єкта до розуміння її як реляційного й соціально зумовленого процесу.

Для осмислення національного виміру принципове значення мають праці Б. Андерсона й Е. Сміта. Б. Андерсон визначає націю як «уявлену політичну спільноту», обмежену й суверенну за способом свого уявлення [7, с. 6]. Е. Сміт, розглядаючи національну ідентичність як колективну форму ідентифікації, безпосередньо пов'язує її з культурною спадщиною; за його формулюванням, ідеться про «неперервне відтворення та реінтерпретацію структури вартостей, символів, спогадів, міфів і традицій» та ідентифікацію індивідів із цією спадщиною [5, с. 40]. Показово, що в українській науковій традиції національна ідентичність також описується як складне множинне явище, в якому поєднуються етномовний, історичний, культурний, релігійний, соціально-економічний і політичний компоненти [1, с. 203]. Отже, культурний складник не є зовнішнім доповненням до національної ідентичності, а одним із її конститутивних ресурсів.

Конструктивістський і дискурсивний вектори осмислення культурної ідентичності найпослідовніше представлені у працях С. Голла. У «Cultural Identity and Diaspora» вчений розмежовує ідентичність як уявну спільність історичного досвіду та ідентичність як процес становлення, що пов'язує «being» із «becoming» і залежить від історичних позицій, із яких суб'єкт себе визначає [11, с. 223. Концепція репрезентації С.Голла, своєю чергою, дає змогу розглядати мову, образи й знакові системи не як пасивне віддзеркалення вже сформованої ідентичності, а як середовище вироблення соціальних значень [12, с. 16].

Лінгвістичний вимір цієї проблематики розвивають М. Бухольц і К. Голл, які визначають identity як продукт мовних і ширших семіотичних практик та наголошують, що вона індексується через категоріальні назви, імплікатури, позиціювання, стилі й мовні структури; її реляційність виявляється у співвідношеннях *своє-чуже, схожість-відмінність* [8, с. 594]. У дискурсивно-наративному підході А. Де Фіни ідентичність постає результатом взаємодії мовних виборів, категоризації, займенникової референції, позиціювання та переговорювання групової належності [9, с. 23]. Для українського контексту особливо вагомими є сучасні студії деколонізації, у яких історичне переозначення України пов'язується з подолан-

ням імперських схем знання, відновленням видимості української суб'єктності та переосмисленням історичної пам'яті [4, с. 8].

Попри значний масив досліджень, невирішеним залишається питання концептуально несуперечливого співвідношення національного та культурного вимірів саме української ідентичності та визначення тих структурних компонентів, які можуть бути надалі простежені на мовному рівні. Існуючі підходи здебільшого акцентують окремі аспекти – групову належність, національну спільноту, культурну пам'ять, деколонізацію, дискурсивне позиціювання чи мовне індексування. Потребує систематизації їхній спільний пояснювальний потенціал стосовно української ідентичності як об'єкта лінгвістичного дослідження.

**Постановка завдання.** Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні української ідентичності як міждисциплінарної категорії, у структурі якої взаємодіють національний і культурний виміри, та у виокремленні її базових компонентів, релевантних для подальшого лінгвістичного й дискурсивного аналізу. Для досягнення мети поставлено такі завдання: узагальнити провідні підходи до трактування ідентичності; встановити співвідношення національної й культурної ідентичностей; визначити специфічні ознаки української ідентичності в сучасному науковому дискурсі; запропонувати структурно-компонентну модель та окреслити групи потенційних мовних маркерів її репрезентації.

Матеріалом аналітичної частини стали праці, що репрезентують соціально-психологічний, соціологічний, філософський, культурологічний, дискурсивний і соціолінгвістичний ракурси, а також сучасні українські дослідження національної й культурної ідентичності. Використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу та систематизації; порівняльно-дефініційний аналіз для зіставлення змістових акцентів у трактуванні понять ідентичності, національної ідентичності та культурної ідентичності; компонентний аналіз для виокремлення повторюваних семантичних ознак та метод класифікації для їхнього групування; структурно-компонентне моделювання для побудови узагальненої моделі української ідентичності. Дискурсивний підхід залучено для інтерпретації реляційних ознак self-other та зв'язку ідентичності з мовною репрезентацією. Така послідовність дає змогу перейти від міждисциплінарного теоретичного опису до лінгвістично релевантної системи компонентів без апріорного ототожнення окремої лексеми з маркером ідентичності.

**Виклад основного матеріалу.** Початковим для побудови цілісної моделі української ідентичності є розмежування трьох рівнів: загальної категорії ідентичності, національної форми колективної належності та культурного способу її смислового наповнення. На першому рівні ідентичність фіксує відношення суб'єкта до самого себе й до соціального оточення. У соціально-психологічному вимірі приналежність до спільноти є не лише фактом категоризації, а й джерелом ціннісної та емоційної значущості [13, с. 69]. У соціологічному вимірі самоідентичність підтримується через рефлексивний наратив, що забезпечує зв'язок минулого, теперішнього й очікуваного майбутнього [10, с. 54].

Для української ідентичності реляційність має принципове значення: сучасний самоопис формується не лише через позитивне окреслення власних ознак, а й через відмежування від імперських способів опису України. Опозиція self-other охоплює боротьбу за право називати власну історію, визначати символічні центри й бути суб'єктом, а не об'єктом зовнішньої категоризації. У цьому контексті деколонізація пов'язується з відновленням української суб'єктності та переосмисленням історичної пам'яті [4, с. 105].

Другий рівень моделі становить національна ідентичність. Андерсонівське розуміння нації як уявленої політичної спільноти акцентує не вигаданість нації, а символічний характер соціального зв'язку між людьми, більшість із яких ніколи не вступає у безпосередню взаємодію [7, с. 6]. Для українського випадку до цього символічного зв'язку додається виразний вимір державності й суверенітету, оскільки сучасна українська ідентичність актуалізується в умовах захисту політичної суб'єктності. Водночас концепція Е. Сміта демонструє, що національна спільність утримується не лише державними інститутами: її відтворюють цінності, міфи, спогади, символи, традиції та культурна спадщина [5, с. 40]. Відтак національно-політичний та культурно-символічний аспекти не існують автономно.

Межа між національною і культурною ідентичностями полягає у відмінності акцентів. Національна ідентичність передбачає самоототожнення з нацією як історичною, культурною та політичною спільнотою; культурна акцентує систему значень, кодів, практик і символів, через які ця належність переживається й відтворюється. Вони не збігаються повністю, проте в українському випадку їхній перетин є системним: мова, історична пам'ять, спадщина, символи та цінності виконують водночас культурну

й націєтворчу функції. У монографії за редакцією О. Бігун національна ідентичність подається як багатокомпонентне явище, де поряд із політичним виокремлено етномовний, історичний і культурний складники [1, с. 203].

Третій рівень пов'язаний із динамікою культурного самоопису. У концепції С. Голла культурна ідентичність не є завершеним продуктом. Вона формується всередині історії та репрезентації, тому поряд із виміром спільного походження і культурних кодів містить вимір становлення, зміни й позиціювання [11, с. 223]. Для українського контексту цей підхід особливо продуктивний, оскільки дозволяє пояснити одночасно тяглість і трансформацію: українська ідентичність спирається на історичну пам'ять, мову, культурну спадщину й символічний репертуар, але їхнє значення переосмислюється під впливом війни, міграції, цифровізації, деколонізаційних процесів і глобальної комунікації. Петрова, адаптуючи Голлівську концепцію до українського досвіду, наголошує на зв'язку ідентичності з репрезентацією, владою та подоланням імперсько-русифікаційного типу колоніальності [3, с. 343].

Воєнний досвід актуалізував компоненти, які раніше могли залишатися периферійними. У дослідженні «Українська культурна ідентичність у часи війни» мова постає маркером приналежності й національного самоствердження, а символіка, традиції та культурні практики набувають публічного об'єднувального значення; до ціннісної рамки входять свобода, гідність, солідарність і європейська орієнтація [6, с. 40]. Водночас діаспорні, освітні й волонтерські практики засвідчують можливість підтримувати українську ідентичність поза межами територіальної державності [6, с. 24].

На четвертому рівні українська ідентичність постає як дискурсивно репрезентована категорія. Положення М. Бухольц і К. Голл про те, що ідентичність є продуктом мовних і семіотичних практик, принципово змінює логіку її лінгвістичного аналізу: дослідник має шукати не одне «слово ідентичності», а систему мовних засобів, через які здійснюються категоризація, позиціювання, оцінювання, включення й виключення [8, p. 598]. Аналогічно А. Де Фіна показує, що групова належність вибудовується через сукупність номінацій, займенникових стратегій, способів приписування агентності та переговорювання соціальних категорій. Відтак мовна репрезентація української ідентичності може включати як експліцитні назви Ukrainian identity, Ukrainian nation, Ukrainian people, Ukrainian culture, так і ширші лексико-семантичні та граматично-дискурсивні патерни.

Зіставлення розглянутих підходів дає змогу виокремити п'ять взаємопов'язаних компонентів української ідентичності. Їх доцільно розглядати не як жорсткі автономні блоки, а як аналітичні зони, що перетинаються й актуалізуються залежно від типу дискурсу. Запропонована модель має теоретичний характер: наведені мовні одиниці становлять потенційні маркери, а їхня реальна репрезентативність потребує подальшої перевірки в корпусі та контексті.

Запропонована модель конкретизує українську ідентичність без її звуження до етнічності або громадянства. Національно-політичний компонент фіксує належність до української політичної спільноти та державну суб'єктність; культурно-мовний корелює з системою мови, цінностей, символів і практик; історико-меморіальний представлений як тяглість і зв'язок поколінь; реляцій-

Таблиця 1

**Структурно-компонентна модель української ідентичності та потенційні мовні маркери**

| Компонент | Зміст | Потенційні маркери |
|---|---|---|
| Національно-політичний | належність до нації, державність, політична суб'єктність, суверенітет, незалежність | Ukraine, Ukrainian, nation, people, state, sovereignty, independence, citizenship |
| Культурно-мовний | культурні коди, мова, традиції, спадщина, символи, цінності, практики | culture, cultural, language, Ukrainian language, heritage, tradition, symbol, values, customs |
| Історико-меморіальний | спільна історія, колективна пам'ять, травма, коріння, спадкоємність | history, memory, past, roots, ancestry, heritage, trauma |
| Реляційно-дискурсивний | Self/Other, належність, визнання, межі групи, включення/виключення | we/our, they/their, belonging, community, other, recognition, inclusion/exclusion |
| Динамічно-ціннісний | становлення, переозначення, спротив, деколонізація, свобода, гідність, європейська орієнтація | becoming, resistance, decolonization, freedom, dignity, European/Europe, solidarity |

*Джерело: власна розробка автора.*

но-дискурсивний співвідноситься з конструюванням українського «ми» у взаємодії з «іншим» і зовнішнім визнанням; динамічно-ціннісний підсвічує процесуальність ідентичності та актуальні смисли спротиву, свободи, гідності й деколонізації. Одна мовна одиниця може актуалізувати кілька компонентів одночасно.

Для подальшого дослідження української ідентичності в англомовному медійному дискурсі необхідно розмежовувати теоретично вмотивовані кандидатні маркери та їхню фактичну дискурсивну реалізацію. Частотність таких лексем як *Ukrainian, culture, values, memory* або *freedom* сама по собі не засвідчує репрезентацію ідентичності: потрібні аналіз дистрибуції, колокацій, конкордансів, оцінної семантики та стратегій «своє-чуже». Це особливо важливо для американського й британського медіадискурсів, де йдеться про зовнішню категоризацію України, а отже про співвідношення самоідентифікації та приписуваних ззовні характеристик.

**Висновки.** Проведений теоретико-методологічний аналіз дає підстави розглядати українську ідентичність як комплексну динамічну форму індивідуального й колективного самоототожнення з українською національною та культурною спільнотою. Національний і культурний виміри не є тотожними, проте перебувають у системній взаємодії: перший актуалізує належність до політичної спільноти, державність, суверенітет і суб'єктність, другий забезпечує цю належність системою мови, пам'яті, традицій, символів, цінностей і культурної спадкоємності. У сучасному українському контексті їхній зв'язок посилюється досвідом війни, деколонізації та глобальної комунікації.

Узагальнення міждисциплінарних підходів уможливило виокремлення п'яти компонентів української ідентичності: національно-політичного, культурно-мовного, історико-меморіального, реляційно-дискурсивного й динамічно-ціннісного. Окреслені мовні одиниці мають статус кандидатних маркерів і потребують контекстуальної перевірки. Перспективи подальших досліджень полягають у корпусно-дискурсивному аналізі їхніх частотних, колокаційних і контекстуальних характеристик та виявленні моделей зовнішньої репрезентації української ідентичності в американському й британському медіадискурсах.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:**

1. Ідентичність: текстуальні виміри : колективна монографія / за ред. О. Бігун. Івано-Франківськ : видавець Кушнір Г. М., 2021. 295 с.

2. Кобута К. С., Бистров Я. В. Транскультурна ідентичність в українському сімейному мемуарі Вікторії Белім "The Rooster House": лінгвокогнітивний аспект. *Іноземна філологія у XXI столітті : тези доповідей XVI Міжнародної наукової конференції : у 2 т.* Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2024. Т. 1. С. 39–43.

3. Петрова І. Культурна ідентичність як процес репрезентації : концепція Стюарта Голла. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку.* 2026. № 52. С. 343–349. DOI: https://doi.org/10.35619/ucpmk.52.1160.

4. Рябчук М. Картографування «нації нізвідки». Токсичний вплив «імперського знання» та виклики деколонізації. *Політичні дослідження.* 2024. № 1 (7). С. 86–109. DOI: https://orcid.org/0000-0002-7284-4486.

5. Сміт Е. Д. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Таращука. Київ : Основи, 1994. 224 с.

6. Українська культурна ідентичність у часи війни: літературно-публіцистичні, соціально-психологічні, освітні та інформаційні виміри спротиву : аналітична записка / Т. Урись та ін. ; за заг. ред. Т. Урись. Київ : Видавництво Людмила, 2025. 44 с.

7. Anderson B. Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Revised ed. London ; New York : Verso, 2006. 240 p.

8. Bucholtz M., Hall K. Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies.* 2005. Vol. 7. № 4–5. P. 585–614. DOI: https://doi.org/10.1177/1461445605054407.

9. De Fina A. Identity in Narrative: A Study of Immigrant Discourse. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2003. 252 p. DOI: https://doi.org/10.1075/sin.3.

10. Giddens A. Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge : Polity Press, 1991. 264 p.

11. Hall S. Cultural Identity and Diaspora. *Identity: Community, Culture, Difference* / ed. by J. Rutherford. London : Lawrence & Wishart, 1990. P. 222–237.

12. Hall S. The Work of Representation. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* / ed. by S. Hall. London : SAGE Publications in association with the Open University, 1997. P. 13–74.

13. Tajfel H. Social identity and intergroup behaviour. *Social Science Information.* 1974. Vol. 13. № 2. P. 65–93. DOI: https://doi.org/10.1177/053901847401300204.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

*Дата першого надходження статті до видання: 02.09.2026*
*Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.11.2026*
*Дата публікації (оприлюднення) статті: 24.11.2026*